

תוכן עניינים

3.....	מבוא	1.
3.....	סקירה היסטורית של האיגוד המקצועי בארץ ישראל ובמדינת ישראל	2.
3.....	הקמת ההסתדרות ושליטתה במשק	א.
4.....	חלוקה מעמדית-עדתית	ב.
4.....	הקמת בתי הדין לעבודה	ג.
	שביתות ומהומות עובדים עד עליית הליכוד לשלטון בשנת 1977 – מקרה בוחן של מרד הימאים	ד. 5
5.....	עליית הליכוד לשלטון בשנת 1977	3.
5.....	נפקותה לעבודה המאורגנת	א.
6.....	תוכנית הייצוב הכלכלית של 1985	ב.
7.....	השינוי בהסתדרות וחוק בריאות ממלכתי	4.
7.....	השינוי בהסתדרות	א.
8.....	חוק בריאות ממלכתי	ב.
8.....	העבודה המאורגנת כיום	5.
8.....	טיעונים תאורטיים וכלליים ביחס לחשיבות ארגוני העובדים	א.
9.....	מהי שביתה	ב.
10.....	בראי הפסיקה	ג.
13.....	ניתוח כלכלי והצדקות לפגיעה מכוונת הגורמת להחלשות האיגוד המקצועי	6.
13.....	ניתוח כלכלי קלאסי	א.
15.....	ניתוח כלכלי-פוליטי ודוקטרינת ההלם הישראלית	ב.
16.....	הצעות לרפורמה	7.
16.....	הצעה לרפורמה במובן כלכלי-קלאסי	א.
17.....	הצעה לרפורמה דמוקרטית ריאלית	ב.
20.....	מסקנות	8.
22.....	בבליוגרפיה	

1. מבוא

החלשות האיגוד המקצועי במדינת ישראל היא מגמה יחסית עליה דיברו מלומדים ואנשי מקצוע במשך שלושים השנים האחרונות לפחות. בעבודה זו אבחן את ההקשר הרחב של עבודה מאורגנת בארץ ישראל ובהמשך במדינת ישראל.

העבודה תבחן את הסוגיה דרך מספר השקפות עולם מנוגדות, אך תתמקד בהשפעה לה יכולת לאפשר רווחה מצרפית טובה יותר, קרי תועלתנית אך לא במובן הכלכלי הצר. מעבר לכך, העבודה תאפשר מבט רחב ככל הניתן על סוגיית האיגוד המקצועי בכללה, ולא רק להחלשותה שלכאורה מתרחשת בעשרות השנים האחרונות.

הסקירה תבחן את הנושא בפרספקטיבה היסטורית, תוך כדי הסבר על מהותו של האיגוד המקצועי או העבודה המאורגנת (שני מושגים להם משמעות זהה באופן גורף); מה היו מהלכיה בטריטוריה הנבדקת – ארץ ישראל ומדינת ישראל; כיצד פעלו הכוחות שלה והכוחות החיצוניים הקשורים ומשפיעים בה על פעולתה; ניתוח כלכלי של המושג עבודה מאורגנת משני פנים תאורטיים שונים; בחינת השאלה האם באמת הייתה החלשות של האיגוד המקצועי – קרי האם היה איגוד מקצועי בכלל?; רקע תאורטי מרקסיסטי לחשיבות ארגונים של עובדים; הצעה לרפורמה בסוגיות של איגוד מקצועי לשם השגת תוצאה רווחתית מצרפית טובה יותר; ומסקנות.

2. סקירה היסטורית של האיגוד המקצועי בארץ ישראל ובמדינת ישראל

א. הקמת ההסתדרות ושליטתה במשק

ההסתדרות העובדים הכללית בארץ ישראל (להלן: **ההסתדרות**), הידועה לאחר שינוי שמה כיום כ"ההסתדרות החדשה" הייתה ארגון העובדים הגדול הראשון בארץ ישראל, כשהחלה לפעול החל משנות ה-20 של המאה ה-20. היא נולדה עקב צורך שונה מה"מקובל" במאבק מעמדי היוצר התארגנות: בהנחה כי הצורך ה"רגיל" היוצר התארגנות הוא מחסור ותנאי עבודה דכאניים, ההסתדרות לרוב התפתחה ככלי לייצור עבודה למהגרים החדשים לארץ. ההסתדרות הייתה מראשיתה קשורה למפלגת פועלי ארץ ישראל (להלן: **מפא"י**) ומכאן ניתן להגיד שהיה בחברות בה שיוך פוליטי, כנהוג במודל ה"אירופאי" של איגודים מקצועיים הקשורים במפלגות, בניגוד למודל ה"אמריקאי" שכלל לכאורה התייחסות רק לשינוי כלכלי ללא שיוך פוליטי לצד השמאלי הסוציאליסטי במפה הפוליטית המקומית. החברות בארגון גדלה עם השנים שכן החברות בקופת חולים כללית (שביטחה ומבטחת גם היום את מרבית תושבי הארץ) הייתה מקושרת לחברות בהסתדרות בהכרח. מעבר לכך, סיפקה ההסתדרות שרותי רווחה רבים כמו החברות בקופת חולים, קרנות פנסיה, בתי אבות ושרותי תרבות וחינוך רבים (מועדוני ספורט, הוצאות ספרים, עיתון); ובראש ובראשונה – פרנסה, שכן ההסתדרות הייתה המעסיק הגדול במשק בפועל והקימה את מרבית המפעלים בארץ עד שנות ה-60 של המאה ה-20. בעשורים הראשונים לקום המדינה שיעור החברות בהסתדרות נע בין 65%-ל-80%.¹

¹ סטפן אדלר, **התארגנות עובדים בישראל: מגמות, היבטים משפטיים ומדיניות**, יפורסם בספר אלישבע ברק סוסקין, עמ' 2-4.

צורת ההתהוות של ההסתדרות יצרה מצב של זהות בין מעבידים ועובדים, שכן הגוף שאיגד את העובדים היה גם הבעלים של מקומות העבודה. דבר זה גרר אי-התפתחות של מנהגים הקשורים להתארגנות עובדים, בניגוד למשל למצב בו יש הפרדה בין המעביד והעובד – מצב בו ברור כי יש אינטרס מעמדי של העובדים לאיון יחסי הכוחות אל מול המעבידים.²

ב. חלוקה מעמדית-עדתית

החלוקה המעמדית של עובדים במפעלים בבעלות המדינה ובעלות ההסתדרות מקום המדינה ועד מספר עשורים לאחר מכן הייתה כזאת שבפועל מרבית העובדים היו מזרחים בעוד שמנהלי העבודה ונציגי האיגוד המקצועי (לכאורה) היו אשכנזים, כשרוב המשק היה מורכב ממקומות עבודה כאלה. הדבר הביא לכך שיהודים מזרחים רבים, שהיוו את המעמד העובד של אותה עת בחרו לפתוח עסקים פרטיים בשל העובדה שהיה להם קל יותר להתקדם מבחינה כלכלית בצורה זאת מאשר להתקדם במקומות העבודה ההסתדרותיים או הממשלתיים, שנשלטו על ידי האליטה האשכנזית. באותה דרך, יהודים מזרחים שרצו להתקדם במקומות העבודה ההסתדרותיים או הממשלתיים בחרו להצמד לצד הפוליטי הממסדי, אך אלו היו המיעוט. הליכוד במהותה הייתה מפלגה שייצגה לכאורה בעלי עסקי קטנים, מעמד חברתי שהיווה משאת נפשם של המזרחים מהמעמד העובד, מה שהוביל בין שאר סיבות לתמיכה במפלגה זו ולעלייתה לשלטון בסוף עידן מפא"י.³

ג. הקמת בתי הדין לעבודה

בתי הדין לעבודה הוקמו מכוח חוק בית הדין לעבודה ולביטוח לאומי, התשכ"ט – 1969, על מנת לשמש כמקום לשיח בין שלושת הגורמים המשמעותיים בכלכלה – המדינה, העובדים והמעסיקים, לכאורה. בפועל, אחת מהסיבות המשמעותיות להקמתם הייתה רצון במניעת שביתות מאורגנות שהתרחשו בשנות ה-50 וה-60 של המאה ה-20 שלא על דעת ההסתדרות, שכאמור הייתה המעסיק בחלק מהמקרים; וביחד עם התאחדות התעשיינים קידמה סעיף בהסכם קיבוצי כללי שעזר לקדם את החוק הרלוונטי (הסיבה גלויה שכן היא מצוינת בדברי שר העבודה יגאל אלון בעת העברת החוק בקריאה ראשונה בכנסת). יצוין כי הקמת בתי הדין לעבודה נבחנה החל משנות ה-50 של המאה ה-20 (בעקבות ועדה ברשות שופט עליון הידועה בשם "ועדת ברנזון" שהמליצה על כך), הצעה שנדחתה בשל התנגדות המערכת המשפטית שחששה לכרסום בכוחה.⁴

המסקנה מכך היא שבפועל החוק קידם מדיניות אנטי לפעולה מאורגנת של עובדים, ביוזמת ההסתדרות, על-אף שלכאורה ההסתדרות היוותה ארגון העובדים היציג הגדול והמשמעותי אותה

² שם, עמ' 4.

³ Emmanuel farjoun, "Class divisions in Israeli society", Khamsin – journal of revolutionary socialists of the middle east no. 10 – Israel and its war in Lebanon, 1983, no pg. numbers – taken from here:

<https://libcom.org/library/class-divisions-israeli-society-emmanuel-farjoun> ראו גם:

דני גוטווין, "ההגיון המעמדי של המהפך הארוך", החברה הישראלית 1967-1977: קריאות חדשות, עיונים בתקומת ישראל, עמודים 35-38.

⁴ דין וחשבון הוועדה לבדיקת בתי הדין לעבודה-ירושלים, טבת התשס"ו - 2006, (הידועה בשם "ועדת זמיר" ע"ש העומד בראשה), עמ' 31-33.